

ideas and methods of their implementation; as a team of scientists who together with their leader develop the perspective foundation of human geography and which are consequently recognized in the scientific community. The author of the research classifies the schools of human geography in Ukraine while highlighting the leading research schools as such that are recognized with their scientific fields, scientific and educational research schools and school groups. The author determined internal and external factors in the formation of scientific schools in the human geography of Ukraine. The author's approach made it possible to distinguish three phases of the respective periods: Phase 1 - late XIX - early XX century: 1873-1904; 1905-1917; 1918-1921; Phase 2 - mid. XX century: 1922-1933; 1934-1963; 1964-1990; Phase 3 - late XX - early XXI century: 1991-2015. The most significant characteristics of each stage and period were defined. The typological characteristics of different types of scientific schools, school areas, scientific, educational schools and the schools as research groups were done; their place, role and achievements in the development of human geography of Ukraine were defined. The research subject was defined from the standpoint of schools areas: human geography and industry statistics, economic geography (district, district -complex) and human geography; the author determined the principles, evolution and composition of these schools.

Keywords: Human Geography in Ukraine, scientific schools, factors of formation, trend schools, scientific and educational schools, school as research groups.

Надійшла 09.04.2017р.

УДК 551.582(477.43/.44)»18/19»

Ольга КОВАЛЬ (АВРАМЕНКО)

ДОСЛІДЖЕННЯ КЛІМАТИЧНИХ УМОВ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовані наукові роботи українських та зарубіжних вчених-географів, які досліджували кліматичні умови Поділля наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Окрема увага приділена науковим працям польських дослідників, які також вивчали кліматичні умови Поділля. Вивчення кліматичних умов регіону було пов'язано з інтенсивним економічним розвитком Поділля. Розглянута діяльність мережі метеорологічних станцій та обсерваторій, що була створена графом І.Д. Морковим.

Ключові слова: обсерваторії, метеорологічні станції, Поділля, кліматологи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процес еволюції клімату триває, а залежність людського суспільства від нього не стає меншою. Навіть новітня техніка, більш досконала організація виробництва не в силі відгородити економіку регіону, благополуччя людей від великих втрат чи потрясінь, обумовлених екстремальними природними, насамперед кліматичними, явищами. Тому збагачення знань про клімат, його еволюцію, минуле і сучасне, вплив на біосферу, різні сторони господарської діяльності людини є життєво необхідним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми вивчення природи Поділля у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. звертались такі дослідники: Г.І. Денисик, І.В. Півощенко, Г.В. Чернюк, Л.П. Царик [4, 5].

Формулювання цілей статті. Мета цієї роботи полягає у аналізі наукових робіт українських та зарубіжних вчених-географів, які досліджували кліматичні умови Поділля наприкінці ХІХ – початку ХХ століття, а також діяльність мережі обсерваторій.

Виклад основного матеріалу. Відомості про природу Поділля, починаючи від стародавніх часів, наявні у повідомленнях стародавніх літописів ІХ–ХVІІ ст., наукових дослідженнях географів, кліматологів, метеорологів, гідрологів, ґрунтознавців, геологів, які досліджували

природу Поділля. Особливості клімату цього регіону України викликали інтерес у західно-європейських, українських та російських науковців.

Розвиток наукових досліджень природи, що проводилися на Поділлі у ХІХ столітті, пов'язані з господарською діяльністю. У цей час відбувався інтенсивний розвиток промисловості та будувалися залізниці. Поділля було важливим сільськогосподарським регіоном. Особлива увага приділялась цукровій промисловості. Цукрові заводи приносили значні прибутки їх власникам. Все це обумовило необхідність вивчення природи краю.

Етнонім «Поділля» відомий здавна. Вперше термін Поділля згадується у литовському літописі 1362 року. Літописець вживає цю назву так, ніби вона була давно відомою. У інших історичних джерелах Поділля мало також назву «Пониззя». Під такою назвою воно вперше згадується у літописах 1226 року. Як вважають дослідники, Пониззя, з огляду його адміністративних кордонів, було майже тотожне пізнішому Поділлю, хоч і трохи меншим територіально. У писемних джерелах зустрічаються також такі назви «Подоле», «Подол», «Поділля», «Подільська земля», «Подільське воеводство», «Подільська губернія». [4,5] Сьогодні етнонім «Поділля» відносять до Вінницької, Хмельницької, Тернопільської та

суміжну з ними на півдні – частину Одеської, на заході – частини Івано-Франківської та Львівської областей.

Упродовж XIX ст. кліматичні умови на Поділлі зазнали суттєвих змін. Перша половина століття – завершальна стадія малого льодовикового періоду. Саме на цей час припадає найбільша кількість екстремальних природних явищ. Насамперед – це значна кількість досить холодних зим. Завершення малого льодовикового періоду ознаменоване небувалими градобіями на території Поділля. Перша половина XIX століття також відзначилась підвищеною сейсмічною активністю.

Другу половину цього століття можна назвати початком перехідного періоду до наступного потепління. Холодних зим на Поділлі у другій половині XIX століття спостерігалось удвічі менше. Натомість у два рази зросла кількість засух. Разом з тим, у стільки ж разів збільшилось число надмірно дощових періодів. У 1892 році на півдні України було зафіксовано велику пилову бурю. Крім того в XIX столітті двічі на Поділлі спостерігалось північне саяво. У 1894 році подільською землею знову прокотилися сейсмічні бурі. [4,5]

Про початок XX століття можна говорити як про теплий відрізок часу в історії клімату Поділля. У ньому продовжився, розпочатий ще у 1850-х роках, перехід від малого льодовикового періоду до більш оптимального. Загалом, початок століття відзначився великою кількістю м'яких, теплих, нерідко засушливих зим. Такі часті зміни природних умов зумовили вивчення клімату на території Поділля українськими та зарубіжними вченими кінця XIX – початку XX століття

Метеорологічні дослідження на території України розпочалися у Києві у 1771 році військовим лікарем Лерхе. Упродовж 1812-30-х років відбувається заснування перших метеорологічних станцій в Україні (в Києві (1804 р.), Бердичеві (1814 р.), Одесі (1821 р.), Полтаві (1824 р.). Гідрографічний департамент організував станції у морських портах Миколаєва (1824 р.) і Херсона (1825 р.).

Дослідження природних умов та явищ Поділля науковцями проводились до XIX століття. Окремі відомості зустрічаємо у працях В. М. Севергіна «Начальные основания естественной истории» (1794 р.) та Р. Палласа «Описание растений Российского государства» (1786 р.).

Важливими для вчених-кліматологів є й відомості Г. Бельке щодо клімату у його книзі «Нарис історії натуральної Кам'янець-Подільського...». У цій роботі науковець неста-

вив за мету охарактеризувати клімат Поділля загалом, а лише окремого міста – Кам'янець-Подільського. Цей період ознаменувався виданням ряду досліджень про природні явища та клімат Поділля: «Термометричні спостереження в м. Кам'янеці» (1838–1839), «Клімат Поділля» (1838), «О градобитии в Могилевском и Гайсинском уездах» (1840), «Северное сияние, виденное в г. Камянец- Подольском 5 ноября 1848 г.» та ін. [6]

У 1836–1844 роках спостереження за елементами погоди вів лікар Пелехін. У 1842–1844, а також у 1852–1853 роках метеорологічні спостереження проводив Чехович. За лісопарковою зоною на правобережні України у 1854–1855 роках спостерігав Кобизов. Він фіксував температуру повітря, кількість атмосферних опадів та напрямок вітру. У 1851 році спостереження проводив академік Купфер, а у 1855 р. – Кнорр. Матеріали їх спостережень були опубліковані у Франції [3].

Друга половина XIX століття ознаменувалась найбільш широким вивченням природи Поділля. Важливі свідчення про кліматичні умови Поділля містяться у «Історико-географічному та етнографічному нарисі Поділля», що був опублікований у «Подільських єпархіальних відомостях» за 1875 р. Ці данні свідчать, що тоді Поділля мало турбували північні та північно-східні вітри, а переважав сухий і помірний південно-східний вітер. Клімат був помірним – досить сприятливим для здоров'я. Переважали сонячні дні: літо тривало до 4 місяців. Тож не дивно, що Поділля вважалося справжньою країною сонця, а в давнину сонце визнали для Поділля найпридатнішим гербом. [6]

Заслуговеє уваги діяльність Андрія Димінського. У 1882 році він узагальнив свої метеорологічні спостереження і надіслав їх до Головної Петербурзької Фізичної обсерваторії. Варто відзначити праці Л. Г. Данилова, як відомого подільського кліматолога, члена Кабінету виучування Поділля. Його найбільш плідна наукова діяльність пов'язана з 20-30-х роками XX століття. [6]

Окрему увагу варто зосередити на наукових працях польських дослідників, які також вивчали кліматичні умови Поділля. Упродовж тривалого історичного періоду Поділля перебувало у складі Речі Посполитої. У переважній більшості польських публікацій Поділля розглядалось в контексті історії і культури Речі Посполитої, як її невід'ємна частина, ідеалізувався польський період, обґрунтовувалось «право» Польщі на цей край [1].

Першим, хто на початку XIX ст. спробу-

вав зробити фронтальне дослідження Подільських земель шляхом складання описів міст і сіл, був Вавжинець Марчинський (1778–1845) – педагог, католицький священик і вчений. Уперше в історіографії він запропонував узагальнюючий огляд природно-географічних умов та історії Поділля. У другому та третьому томах розміщені різні за обсягом історико-статистичні довідки про всі міста, містечка й головні села губернії. В. Марчинський докладно охарактеризував такі повіти – Кам'янецький, Літинський, Могилівський, Ямпільський, Летичівський, Проскурівський, Ушицький, Вінницький, Брацлавський, Гайсинський, Ольгопольський та Барський. Містяться свідчення про природу, населення, господарську діяльність.

У 1843–1846 рр. з'явився тритомник Міхала Балінського і Тимотеуша Ліпінського «Старожитна Польща з погляду географічного, історичного і статистичного», в якому згадувалися подільські території та характеризувалися їх географічні особливості.

У 1843–1896 роках були видані узагальнюючі географічних та статистичних відомості про Польщу. Проте Поділля, як колишній частині Речі Посполитої, також приділялася значна увага. Це, зокрема, тритомник Міхала Балінського і Тимотеуша Ліпінського «Старожитна Польща з погляду географічного, історичного і статистичного».

Дані про кліматичні умови та дослідження природи Західного Поділля містилися у праці польського вченого А. Кутопатницького «Географія або докладне описання королівств Галіції і Лодомерії».

Важливе наукове значення має «Словник географічний Королівства Польського та інших країв слов'янських». Це 15-томний енциклопедія-довідник, виданий Філіпом Сулімерським – польським географом, редактором часопису «Wędrowiec», магістром фізико-математичних наук Варшавського університету. У VIII томі висвітлюються фізико-географічні умови Подільського регіону [9, 10]. Автори зазначали, що клімат регіону є помірним, теплим, таким, що сприяє огородинцтву та рільництву. Проте, для південного сходу характерними є певні несприятливі явища – вітри та посухи, які часто приносили шкоду. Узагальнюючи наявні на той час відомості, автори «Словника» виділяють два головних кліматичних типи Поділля: височинний та яружний.

У іншого польського дослідника М. Недзвєцького відомості про клімат частини Поділля зустрічаються у науковій праці «Повіт Під-

гаєцький під поглядом географічним, статистичним і історичним», що був виданий у 1896 році. Автор обґрунтовує поділ місцевості Підгаєцького повіту на два типи клімату. Цікавим є те, що дослідник не тільки описує клімат, але і пов'язує з ним типи ґрунту та рослинності [9].

Томаш Свенцький у праці «Опис старожитної Польщі», подібно до інших авторів, що описували Подільський край, зазначав, що коли у інших краях ще лежить сніг, на Поділлі вже квітнуть дерева, раніше досягають фрукти й овочі.

Досить повний і достовірний опис клімату представляє у своєму творі «Повіт Могилівський в губернії Подільській...» Владислав Побуг-Гурський. За його даними весна у повіті починається 20 березня і є нетривалою – лише 2 місяці (до 20 травня). По тому настає літо, що тривало близько 3 і 2/3 місяця (до 10 вересня). Для повіту Могилівського характерна більш висока температура, ніж для інших районів. [9]

Польські вчені у своїх працях накопичили значний фактичний матеріал щодо кліматичних особливостей Поділля, окремих його повітів та міст. Їх твори є важливим джерелом знань про клімат, стан кліматичних та метеорологічних досліджень у XIX та на початку XX століття. Праці польських дослідників потребують подальшого вивчення, дослідження та аналізу.

У другій половині XIX ст. виникла потреба у вивченні метеорологічних умов, які впливають на зростання і урожай сільськогосподарських культур. Тому важливе значення мала діяльність метеорологічних станцій. Метеорологічна мережа на півдні Поділля почала формуватися за ініціативи місцевих діячів і державних закладів. Метеорологічні станції організовувались головним чином завдяки зростанню агрономічних організацій в Подільській губернії. [6] Кам'янець-Подільський упродовж 50 років був єдиним на Поділлі пунктом з приладами для метеорологічних спостережень. У архівах м. Кам'янець-Подільського збереглися записи спостережень, які проводились у 30–40 роках XIX століття.

Становлення розкладеної мережі станцій пов'язано із ім'ям професора А.В. Клосовського. Завдяки його зусиллям була створена південно-західна метеорологічна мережа Російської імперії. Вона охоплювала головним чином такі губернії: Бессарабську, Херсонську, Таврійську, південну частину Київської і Подільської. Крім того, діяли кореспонденти і в багатьох інших губерніях. Станції були пе-

реважно дощевимірювальними, спостерігають за висотою снігу. Співробітники вели сільсько-господарський щоденник. Мережа південно-західної Росії була найщільнішою у Росії на той час. Вона налічувала понад 1700 спостережних станцій. Для організації мережі та обробки її спостережень Клосовському довелося витратити дуже багато зусиль: необхідно було встановити контакти зі спостерігачами, з урядовими, земськими і міськими установами (для отримання коштів); підготувати популярні статті та проводити публічні лекції тощо. Згодом було підготовлене узагальнююче видання – «Метеорологічний Огляд. Праці метеорологічної мережі південно-західної Росії» (6 томів). У ньому міститься обробка спостережень, наукові статті Клосовського та інших осіб. [1]

Звіти метеорологічних станцій мають надзвичайно цінний матеріал для кліматичної характеристики Поділля. Слід відзначити, що при цукроварнях Поділля діяли метеорологічні станції і дощомірні пости. До 1913 року їх нараховувалось близько 50. Так, наприклад, метеорологічні станції Уладівка та Ялтушків були організовані відповідно у 1880 і 1896 роках. Хоча із перервами, перша працювала до 1941 року, а друга – до 1954 року. Метеостанція у Немирові була відкрита при гімназії у червні 1871 року. У зв'язку з будівництвом та вдосконаленням Південно-Західної залізниці були організовані метеостанції при залізничних вокзалах у Жмеринці і Крижополі, Козятині, Могилів-Подільському. У 1891 році у Вінниці почала працювати метеостанція по програмі дощомірного поста, до 1897 року проводилося спостереження за опадами, сніговим покровом. [4,5] У 1908 році у Вінниці при реальному училищі з програмою другого розряду була відкрита метеостанція, яка декілька разів змінювала своє місце перебування; змінювалася її програма. У 1914 р. відкривається метеорологічна станція у м. Гайсин. Більша частину спостережень за погодою співробітники метеорологічних станцій передавали до Санкт-Петербурга, Варшави, Кракова, деякі метеостанції взагалі нікому не передавали інформацію.

Стабільність роботи метеорологічних станцій на Поділлі цілком залежала від діяльності її керівників. Успішна робота залежала від наукових та організаторських здібностей очільника станції. Щойно змінювались умови утримання метеорологічних станцій, як їх діяльність починала послаблюватись і, навіть, розпадатись.

Організацію метеорологічної мережі у

виділі метеорологічних станцій і дощомірних постів, науково-методичне керівництво нею, обробка даних спостережень, публікація – все це могли забезпечити лише наукові заклади вищого типу – обсерваторії. [6] Одним із перших організаторів метеорологічного вищого навчального закладу на Поділлі став граф, лікар та метеоролог І. Д. Морков, що у с. Нижній Ольчедаїв у 1906 році організував першу на Поділлі метеорологічну, аерологічну і сейсмічну обсерваторію. спочатку він був її головним меценатом, а згодом – особисто почав нею керувати. [6]

Ця обсерваторія одразу розвинула таку активну діяльність, що почала незабаром користатись значним авторитетом серед інших метеорологічних закладів Російської імперії і Західної Європи. У обсерваторії графа Моркова проводили якісні метеорологічні, сейсмічні та аерологічні спостереження.

Згідно із щорічними звітами І. Д. Моркова про діяльність обсерваторії, спостереження мали декілька важливих задач:

- давати якісний науковий матеріал спостережень для кліматичних цілей, для служби погоди і для задоволення всяких потреб прикладного характеру;
- проводити спостереження над геофізичними явищами, які вимагають спеціальних приладів і установок;
- обробляти результати спостережень, розробляти нові методи спостережень за мало або зовсім не вивченими геофізичними явищами;
- керівництво у майбутньому метеорологічними станціями Поділля, які б давали необхідні дані для вирішення різних питань з геофізики та вивчення клімату.

Всі спостереження, які проводилися Нижньо-Ольчедаївською обсерваторією, розділялися на метеорологічні, аерологічні, сейсмічні, а також спостереження за земним магнетизмом, за хмарами, атмосферною електрикою. Крім того, здійснювались екстраординарні спостереження (спостереження за кометою Галея, актинометричні спостереження за допомогою компенсаційного пергеліометра Онгстрема, міжнародні випуски кулязондів, магнітні спостереження тощо).

У річному звіті за 1915 рік була представлена підсумкова таблиця важливих метеорологічних елементів (атмосферний тиск, температура повітря, абсолютна і відносна вологість повітря, опади, тощо). Ця таблиця має наукове значення при вивченні клімату сучасної Вінницької області. У 1913 році співробітники Обсерваторії взяли участь у Київській Всеро-

сійській виставці. За успішну роботу Нижньо-Ольчедаївська Обсерваторія була нагороджена відзнакою – «Высшая награда».

Обсерваторія, що мала великі перспективи і могла конкурувати з Головною Фізичною обсерваторією у Санкт-Петербурзі, у 1918 році була розгромлена.

Висновки. Враховуючи вищесказане, наукове вивчення кліматичних умов Поділля наприкінці XIX – початку XX століття пов'язане

з господарським розвитком регіону та практичними потребами суспільства. Дослідження українських вчених-кліматологів даного періоду призвели до створення обсерваторій, наукових праць, накопичення та передачу знань. Варто відмітити значний внесок польських дослідників кінця XIX – початку XX століття, значку кількість друкованих праць та ґрунтовне вивчення території Поділля.

Література:

1. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський: Б.в., 1993. – 470 с.
2. Гальчак С. Поділля: природа, людина- еволюція, історичний розвиток (кліматичний фактор в історичному антропосоціогенезі) / С. Гальчак. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2006. – 368 с.
3. Гідрометеорологічна служба України / за ред. В. М. Липінського. – Київ 2011. – С. 9–10.
4. Денисик Г. І. Природа Вінниччини / Г. І. Денисик. – Вінниця: Консоль, 2009. – 136 с.
5. Денисик Г. І. Простори Вінниччини: Краєзнавче видання / Г. І. Денисик, В. Є Любченко. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1999. – С. 5–12.
6. Півошенко І. М. Клімат Вінницької області / І. М. Півошенко. – В.: «ВАТ «Віноблдрукарня», 1997. – С. 8–16.
7. Консевич А. И. Физико-географический очерк Винницкой области / А. И. Консевич. – Киев: издательство Академии Наук Украинской ССР, 1948. – С 13–16
8. Царик, Л.П. Екологія : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту, академічний рівень / Л. П. Царик, П. Л. Царик, І. М. Вітенко. – К.: Генеза, 2011. – 96 с.
9. Хргиан А. X. Очерки развития метеорологии / А. X. Хргиан. – Л.: Гидрометеиздат, 1948. – 352 с.
10. Холковська Т. Ю. Кліматологічні дослідження Поділля в працях польських вчених / Т. Ю. Холковська. – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – Вип. 57. – С 186–188.
11. Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod redakcją B. Chlebowskiego i W. Walewskiego. T.8. – Warszawa: Wiek, 1887. – S. 443–460.

References:

1. Bazhenov I. V. Podillya v praxax doslidnikiv i kraeznavciv xix–xx st. / I. V. Bazhenov. – Kam'yanec-Podilskij: b.v., 1993. – 470 s.
2. Galchak S. Podillya: priroda, lyudina- evolyuciya, istorichnij rozvitok (klimatichnij faktor v istorichnomu antroposociogenezi) / S. Galchak. – Kam'yanec- Podilskij: pp moshak m. i., 2006. – 368 s.
3. Hidrometeorologichna sluzhba Ukraïni / za red. V. M. Lipinskogo. – Kïiv 2011. – s. 9–10.
4. Denisik G. I. Priroda Vinnichchini / G. I. Denisik. – Vinnicya: konsol, 2009. – 136 s.
5. Denisik G. I. Prostori Vinnichchini: kraeznavche vidannya / G. I. Denisik, V. E Lyubchenko. – Vinnicya: Ekobiznescentr, 1999. – s. 5–12.
6. Pivoshenko I. M. Klimat Vinnickoï oblasti / I. M. Pivoshenko. – v.: «vat «vinobl drukarnya», 1997. – s. 8–16.
7. Konsevich A. I. Fiziko-geograficheskij ocherk Vinnickoj oblasti / A. I. Konsevich. – Kiev: izdatelstvo akademii nauk ukrainskoj sssr, 1948. – s 13–16
8. Carik, I.P. Ekologiya : pidruch. dlya 11 kl. zagalnoosvit. navch. zakl. riven standartu, akademichnij riven / I. P. Carik, P. I. Carik, I. M. Vitenko. - K. : geneza, 2011.. - 96 s.
9. Xrgian A. X. Ocherki razvitiya meteorologii / A. X. Xrgian. – l.: gidrometeoizdat, 1948. – 352 s.
10. Xolkovska T. YU. Klimatologichni doslidzhennya Podillya v praxax polskix vchenix / T. YU. Xolkovska. – K.: vgl «obriï», 2009. – vip. 57. – s 186–188.
11. Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod redakcją B. Chlebowskiego i W. Walewskiego. T.8. – Warszawa: Wiek, 1887. – S. 443–460.

Аннотация:

О. Коваль (Авраменко). ИССЛЕДОВАНИЯ КЛИМАТИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ НА ПОДОЛЬЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX в.

В статье проанализированы научные работы украинских и зарубежных ученых-географов, которые исследовали климатические условия Подолья в конце XIX – начале XX века. Рассмотрены значение этнонима «Подолье», охарактеризованы климатические условия на Подолье и Украине в исследуемый период. Проанализирован вклад профессора А. В. Кюсовского, благодаря усилиям которого была создана юго-западная метеорологическая сеть Российской империи, куда входила южная часть Киевской и Подольской губернии. Изучение климатических условий региона было связано с интенсивным экономическим развитием Подолья. Рассмотрена деятельность сети метеорологических станций и обсерватории, созданной графом И.Д. Морковым, где наблюдения разделялись на метеорологические, аэрологические, сейсмические, а также наблюдение за земной магматизмом, за облаками, атмосферным электричеством, кроме того, осуществлялись экстраординарные наблюдения. Особое внимание уделено научным трудам польских исследователей Вавжинца Марчинского, Михала Балинского и Тимотеуша Липинского, которые также изучали климатические условия Подолья. Освещены научное значение "Словаря географического Королевства Польского и других краев славянских», который был издан Филиппом Сулимерским. Учитывая

вышесказанное, научное изучение климатических условий Подолья в конце XIX – начала XX столетий связано с хозяйственным развитием региона и практическими потребностями общества. Исследования украинских ученых-климатологов этого периода привели к созданию обсерваторий, научных разработок, накопления и передачи знаний. Стоит отметить значительный взнос польских исследователей конца XIX – начала XX столетий, значительное количество опубликованных исследований и довольно серьезное изучение территории Подолья.

Ключевые слова: обсерватории, метеорологические станции, Подолье, климатологи.

Abstract:

O.Koval (Avramenko). RESEARCH CLIMATES PODILLYA LATE XIX – EARLY XX CENTURY.

In the article the research of Ukrainian and foreign scientists and geographers who studied climate skirts at the end of XIX - early XX century. The process continues the evolution of climate and dependence of human society it is not getting smaller. Even the latest technology, better organization of production is not in place to protect the region's economy and well-being of people of great loss or disruption caused by extreme natural, especially climatic, phenomena. Because enrichment of knowledge about climate, its evolution, past and present, the impact on the biosphere, various aspects of human activities is a vital process. The role ethnonim "podillya", characterized by climatic conditions on the tail and Ukraine in the study period. The contribution of Professor A. Klosovskyi, thanks to which we have created southwestern meteorological network of the Russian Empire, which included the southern part of Kiev and Podolia. The study of climatic conditions of the region was due to the intense economic development skirts. Considered the activities of the network of meteorological stations and the Observatory, which was founded by Count Morkov where observations divided on meteorological, aerological, seismic and earth observation magmatism, the clouds, atmospheric electricity, moreover, carried out extraordinary observation. Special attention is paid to scientific work of Polish researchers Vavzhynetsya Marczyński, Michal Balinskaya and Timoteush Lipinski, who also studied climatic conditions skirts. Deals with the scientific importance "Geographical Dictionary of the Kingdom of Poland and other Slavic lands," which was published by Philip Sulimyerskym. In another Polish researcher M. Nyedzvyetskoho information about the climate of the skirts are in scientific work "Podgaetskiy County under a geographical, statistical and historical," which was published in 1896. By justifying separation areas Podgaetskiy County into two types of climate. It is interesting that the researcher describes not only the climate, but also connects with it soil and vegetation types. With this in mind, the scientific study of climate skirts at the end of XIX – early XX centuries due to the economic development of the region and the practical needs of society. Studies Ukrainian climate scientists of this period led to the creation of observatori es, scientific development, stockpiling and transfer of knowledge. It is worth noting the significant contribution of Polish researchers late XIX – early XX centuries, a large number of published studies and quite serious study of the territory of Podolia.

Keywords: observatory, weather station, skirts, climatologists.

Надійшла 08.02.2017р.